

ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЕВ'ЯНИХ ХРАМІВ ВОЛИНИ XVII–XIX СТОЛІТТЯ

Шеломанова-Булавка Ю. М., асистент

Кафедра Образотворчого мистецтва Інституту мистецтв

ВНУ імені Лесі Українки

(0332)730413

Анотація. Об'ємно-просторову характеристику регіональних дерев'яних храмів подано на основі виділення основних елементів типологічних особливостей.

Ключові слова – дерев'яні храми, об'єм, простір, зруб, кліть, четверик, восьмирік, двосхилий дах, чотиригранна піраміда, барабан, баня, ліхтар, маківка, відкритість внутрішнього простору.

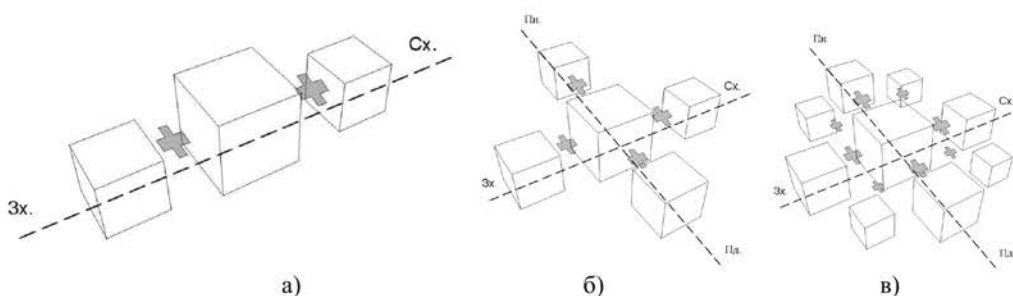
Проблема дослідження. Процес творення сучасного дерев'яного сакрального будівництва вимагає творчого переосмислення збереженої регіональної традиційності.

Мета дослідження. Надати об'ємно-просторову характеристику дерев'яним храмам Волині XVII–XIX століття.

Актуальність запропонованої теми дослідження обумовлена недостатністю її вивчення.

Волинський дерев'яний храм, традиційно займаючи чільне місце населеного пункту, є домінантою навколишнього простору. А вільне планування українських сіл та міст надали можливості розвитку центрично-вертикальної композиції архітектури народної дерев'яної церкви. Остання, в свою чергу, характеризується групуванням двох, трьох, чотирьох або й більше об'ємів навколо високої нави (Рис. 1).

Рис 1. Схеми укладення зрубів, що найчастіше використовують

Компонування а) двох; б) чотирьох; в) восьми об'ємів навколо нави

У контексті традиційності народного храмового будівництва для означення його об'ємів використовуються такі терміни, як "зруб" та "кліть". І якщо у поясненні терміну "зруб" акцентом являється конструктивна форма, то при розгляді питання характеристики замкнутості простору доцільним буде вживання терміну "кліть" [1; 7].

Найчисельнішу групу волинських дерев'яних храмів складають тризрубні. У таких храмах поєднання зрубів відбувається у напрямку схід–захід. Кожне із приміщень тридільної, тризрубної сакральної споруди носить свою назву, а саме бабинець, нава та вівтар відповідно. Значна кількість волинських дерев'яних церков має хрестоподібну форму. У таких храмах додатково до центрального зрубу – нави, з південного та північного боків, приєднують ще по одному зрубу.

Різноманітність волинських дерев'яних храмів XVII–XIX століття доповнює цілий ряд сакральних споруд, де домінантність нави не прослідковується. Це однозрубні, витягнуті у плані храми, об'єм екстер'єру яких не передає організацію сакрального простору.

Поєднання просторів у сакральних спорудах, що складаються більше як з однієї кліти, відбувається шляхом арок-прорубів. Властивістю православних храмів є і відмежування частини простору шляхом влаштування вівтарної перегородки. Остання вміщує у себе “царські врата” і дияконські дверні отвори, що в свою чергу не мають окремих одвірків.

Верхня частина будівлі, що слугує їй перекриттям – дах, у сакральній дерев'яній архітектурі набула різноманітної форми. І якщо початково термін “дах” означав покрівлю, то з часом набуває значення усього замкнутого простору – горища, включаючи окрім покрівлі, конструктивне рішення та функціональне використання [7]. Розглядаючи варіантність дахового завершення волинського дерев'яного храму, слід звернути увагу на такі його наступні різновиди, як: двосхилий, чотирихилий (наметовий) та баня.

Так, наприклад, відпрацьована система перекриття зрубу-кліти наметовим дахом була органічною до зрубу й впливала із самої суті її конструкції. Прикладом храму з наметовим дахом над навою є Покровська церква 1762 року у селі Городині Рожищенського району Волинської області. І хоча на сьогоднішній день не збереглося прикладів з більш ніж одним наметовим завершенням, реконструкція П. Г. Юрченка церкви села Качин Камінь-Каширського району Волинської області доводить існування на території регіону храмів з трьома наметовими верхами.

Посеред дахових завершень дерев'яних храмів Волині популярністю користувався і двосхилий дах. Подекуди під час ремонтів попередньо інші різновиди перекриття замінювали на двосхилий дах.

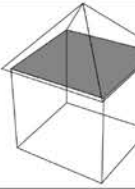

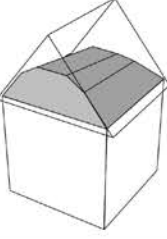
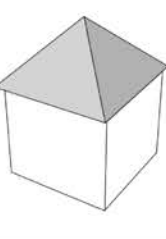
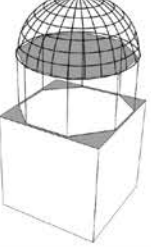
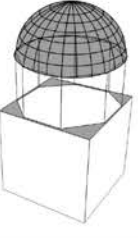
А от що стосується бані як елемента завершення будівлі у вигляді опуклого даху, то у волинських дерев'яних храмах, як і у більшості українських, вона опирається на підбанник. Останній ще має такі назви, як шия чи барабан. Якщо основа бані – барабан у мурованій сакральній архітектурі має циліндричну форму, то у дерев'яній – багатогранну. Найчастіше це четверик, або восьмирік, до того ж він може бути прорізаний вікнами чи без просівів. Відповідно такі барабани отримують наступні назви: світловий та глухий (сліпий).

Найхарактерніша особливість українських дерев'яних храмів полягає у перекритті головного церковного приміщення не пласкою стелею, а верхом – баштоподібним зрубом великої висоти. А оригінальним конструктивно-художнім винаходом нашого народу є так званий залом. Він характеризується чергуванням за висотою чотири-, шести- чи восьмигранних призм зі зрізаними пірамідами, кожна з яких завершувала нижню призму й була основою для наступної, значно меншої. Така конструкція давала змогу споруджувати багатоярусні верхи, до восьми заломів, значної висоти – до 37 метрів. Волинські дерев'яні храми з характерною відносною приземкуватістю, як правило одно- або двозаломні. Принцип висотного розкриття внутрішнього простору церкви зі спрямованістю до небес в українському дерев'яному храмовому зодчестві доведено до найвищої досконалості. У цих будівлях завжди бачимо цілковиту відповідність внутрішнього простору та зовнішньої форми. А ось, наприклад, у наших сусідів росіян суворість холодів та жорстокість вітрів примусила обмежити приміщення інтер'єру храму тісними рамками, натомість вражаючи велич екстер'єру звести до простої декорації.

В силу низки таких обставин, як різноманітність видів, часті ремонти, нашарування стилів на сьогоднішній день волинські дерев'яні храми XVII–XIX століття можна поділити на дві групи згідно розкриття їх внутрішнього простору. Першу групу, меншу в кількісному співвідношенні, представляють храми з пласкою стелею, а другу, відповідно, – храми з криволінійною площиною, направленою до вертикального розкриття внутрішнього простору.

До того ж ступінь розкриття простору церковного інтер'єру визначає відповідності зовнішнього об'єму – внутрішньому. Варіантність розкриття внутрішньо-вертикального простору представлена у таблиці 1.

Таблиця 1. Варіантність розкриття внутрішньо-вертикального простору

	Двосхилий дах	Наметовий дах	Баня	
Пласка стеля				
Криволінійна площи́на розкриття внутрішнього простору				

Від кількості верхів визначається типологія об'ємного рішення сакральних споруд: одно-, дво-, три-, п'яти-, семи- та дев'ятиверха церква.

Особливістю дерев'яної церкви зазначеного регіону є підкресленість центрального однозаломного зрубу, як правило, через потужну баню, що опирається на барабан. Проте після змін, привнесених єпархіальним стилем, дзвіниця, що тепер прибудована або ж надбудована, перебирає на себе роль вищого конструктивного елемента. Таким чином, менша за об'ємом, проте вища дзвіниця конкурує з характерним об'ємним, масивним центром – навою.

Отже, засобами досягнення розмаїття об'ємно-просторового вирішення храмових споруд є, в першу чергу, поєднання зрубів, укладених у напрямку схід–захід у кількості трьох або п'яти, що досягається приєднанням зрубів до центрального з південного та північного боків; а також характер завершень, їх пластичне трактування та кількість. Регіональні об'ємно-просторові особливості народної дерев'яної сакральної архітектури, виражені через прагнення до вертикальної відкритості внутрішнього простору та підкресленості нави, знайшли свої прояви у різноманітних видах.

Рис. 2. Приклад інтер'єру храму з різним ступенем відкритості внутрішнього простору

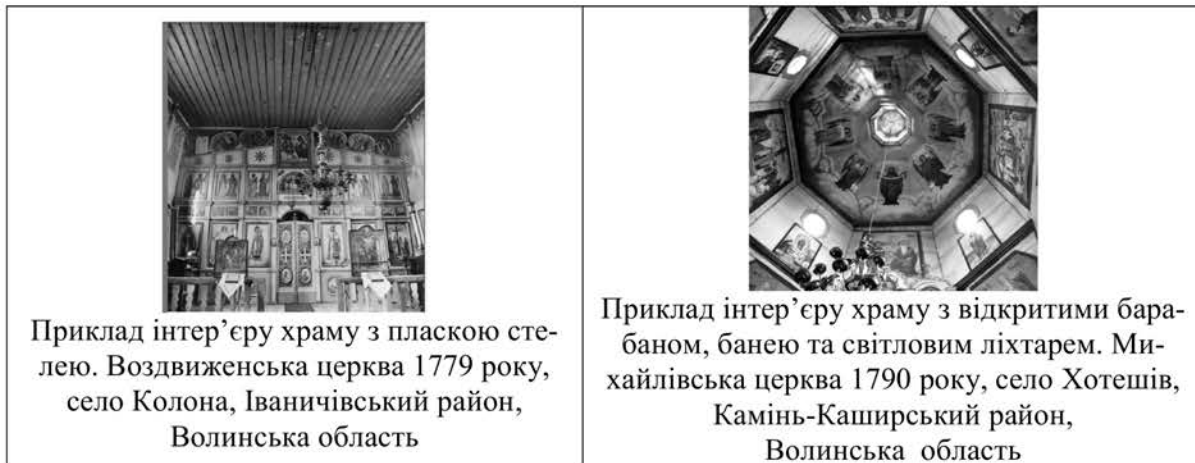

Рис. 3. Приклади поодиноких дахових завершень

Таблиця 2. Різновиди дахових завершень волинських дерев'яних храмів

		Ускладнення		
Двосхиллий дах			+	
		+		+
		Не являється прикладом конструктивного вирішення		
Наметовий дах			Доповнення четвериком	
		Усічення піраміди	Доповнення восьмириком	
Баня		+		Баня що перекриває четверик зрубу без барабану, зустрічається досить рідко

ЛІТЕРАТУРА

1. Вечерський В. В. Українські дерев'яні храми. – К.: Наш час, 2008. – 271 с., іл. – (невідомо Україна).
2. Водотика О. Ю. Архітектура православних храмів України: історія та сучасність. Монографія. – К. : СПД Коляда О. П. – 2006. – 160 с.
3. Комплексна регіональна програма науково-практичних та ремонтно-реставраційних робіт по Волинській області /договір № 108/94/ НДІТІАМ, КИЇВ, 1994. – С. 39-44.
4. Куцевич В. В. Культурні будинки та споруди різних конфесій. Посібник з проектування. Київ, КиївЗНДІЕП, 2009, 123 с.

5. Лиша Р. Скринія на вітрах. Українсько-візантійська традиція і тенденції "статусного споживання" в храмовому будівництві. Наша віра. № 2–3 (190–191) лютий–березень 2004 р.
6. Лоїк Г. К., Степанюк А. В. Основи проектування українських церков: Навч. посібник.- Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. – 136 с.
7. Тарас Я. М. Українська сакральна дерев'яна архітектура: словник-довідник. – Львів: ІН НАНУ, 2006. – 584 с.

УДК 726.5.(726.59.025.4)

ПОРТАЛИ УСПЕНЬСЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЛЬВОВІ. ПРОБЛЕМА РЕСТАВРАЦІЇ

Чень Л. Я., к. арх., старший викладач

Попова С. Я., студентка

*Національний університет «Львівська політехніка». Кафедра реставрації та реконструкції архітектурних комплексів
тел. (032) 258-22-08*

Анотація. Розглянуто особливості пластичного оздоблення порталів Успенської церкви у Львові. Розроблено комплексні заходи реставрації порталів.

Ключові слова: ансамбль Успенської церкви, пластичне оздоблення, портали, реставраційні заходи.

Проблема дослідження полягає у виявленні закономірностей використання декоративної різьби каменю у пластичному вирішенні ренесансного храмового комплексу, зокрема порталів Успенського храму та каплиці Трьох святих, і реставрації пошкоджених деталей.

Мета роботи. Виявити особливості мистецького оздоблення порталів Успенського храмового комплексу. В процесі обстеження виявити механічні ушкодження порталів та розробити комплексні заходи щодо їх реставрації.

Задачі роботи. На прикладі порталів Успенського храмового комплексу Львова розглянути особливості використання різьби в камені у пластичному вирішенні фасадів в період ренесансу. З метою фізичного збереження унікальних порталів, визначних творів мистецтва та архітектури, розробити комплексні заходи їх реставрації.

Для ренесансної архітектури України в цілому та Львова характерний багатий скульптурний, різьблений та орнаментальний декор. Ренесансні, врівноважені, впорядковані композиції з логічно продуманими і чистими формами відображені в ансамблі Успенської церкви. Ансамбль Успенської церкви являється взірцем мистецької досконалості у ренесансній архітектурі Львова, до якого входять Успенська церква, дзвіниця, відома як башта Корнякта, та каплиця Трьох святих. В храмовому комплексі виразно простежується синтез ренесансних і давньоруських стилів, які створюють цілісну, гармонійну і естетично досконалу єдність. Бездоганні пропорції, масштабні співвідношення, гармонія форм і ліній, спокійні ритми площин Успенського храму та Трьохсвятительської каплиці складають мистецьку цінність.

Успенська церква була єдиним православним храмом в межах міських мурів Львова і відіграла роль центру православ'я, тому приділялось багато уваги її архітектурно-мистецькому вирішенню. Замовником було Львівське братство – релігійно-просвітницька орга-